

BOR-KALÁN NEMZETSÉGBELI
BÁNK
ÉS
MERÁNIAI
GERTRUDIS
KIRÁLYNÉ SZOMORÚ TÖRTÉNETE

ELŐADJA: GÁBOR MIKLÓS 2013

A BOR- KALÁN NEMZETSÉGBEI
BÁNK
ÉS MERÁNIAI GERTRUDIS
SZOMORÚ TÖRTÉNETE

A magyar drámairodalom felhővel borított egén két alig pislákoló csillag dereng át: a Bánk Bán és az Ember Tragédiája. „Mi az oka, hogy Magyarországban a játékszíni Költő mesterség lábra nem tud kapni”(Katona József). Ha maga a drámaíró nem tudta, a többiek honnan tudnák? Bezzeg a lírai Költő mesterség lábra tudott kapni, de hiába. Egy magyar publicista az Írországi Napló című könyvében azt írja, hogy a magyarok hibáztak, hogy nem fogadták meg II. József tanácsát és nem tértek át a német nyelvre. Ki ismerné Swift, vagy G. B.Shaw nevét ha ókelta nyelven írtak volna? Lenne-e századunkban nagyobb költő André Adynál? Igaz, nehéz elképzelni, hogy hangzik németül „kúnfajta nagy szemű legény”

Mindezt a „magam mentségére” írom, mert a cím azt sugallja, hogy most megszületik a 101. elemzés és műbíráló Katona József agyonelemzett és agyondicsért színművéről. Én pedig más utat választottam. Megpróbálom megtudni, kik voltak a darab igazi szereplőinek a modelljei a valóságban, mit tudunk róluk, és mit tudhatott róluk a szerző. A darab szempontjából ezek az ismeretek teljesen érdektelenek, mint az a tanulmánya egy magyar és Magyar nevű orvostanárnak, aki a shakespeari szövegből kiókumulálta, milyen méreggel ölte meg Klaudius az öreg Hamletet apukát. Mit ad ez hozzá a darabhoz? Legfeljebb a szerző doktor úr méregtani műveltségét bizonyítja. A hangyaszorgalmú történészek 108 főnemesi nemzetséget tudtak összeszámlálni a ráánkmaradt árpádkori oklevelekből. A mai történészek ezt aligha tudnák megtenni, mert,- ahogy egy idős történelemprofesszornő a nála latinul tanuló lányomnak mondta a mai történészek nem tudnak latinul.

Egyszer volt, hol nem volt egy Bor-Kalán nemzetség, amelyik olyan nevezetes volt, hogy Anonymus egyenesen Ond vezértől származtatta. Tehát egyike lehetett a hét legfontosabbaknak. Volt ennek a nemzetségnek egy Bánk nevű leszármazottja. A Bánk név a Benedek szláv becéző formája. Az orosz források is Benedikt Bor néven emlegetik. Születésének és halálának dátumát a Magyar Életrajzi Lexikon nem ismeri. Koráról az ad valamelyes eligazítást, hogy 1199-ben megyei ispán címet viselt Nős ember volt, de feleségének neve nem ismeretes. Azt tudjuk hogy veje, Simon egyike volt az 1213-ba elkövetett Gertrudis ellen elkövetett gyilkosságnak, tehát abban az évben felnőtt lánya lehetett, ezek szerint felesége is nagymama korban kellett, hogy legyen. Egy nagymama aligha kellett Gertrudis királyné öccsének. A királyné több testvéréről tudunk, de Ottó nevű nincs köztük. Az orosz történész, Szolovjov, aki megírta Oroszország történetét, és akire még sokszor fogunk hivatkozni, a XIX. század második felében 29 kötetben adja elő Oroszország történetét, úgy tudja, hogy Bánknét a királyné tudtával, sőt az ő palotájában becstelenítette meg (így írja a

köznyelvben használatos szó helyett) a királyné öccse Ekchart, akinek a neve dr Google-nál is szerepel Gertrudis testvérei között, mint bambergi püspök. (Szép gotikus székesegyház van Bambergben, én is megnéztem, mert szerencsére az NDK-ban volt.)

Egy paptól nem szép dolog szeretkezni egy javakorabeli főnemesnével, mert ha valóban így történt, nagy botrány, sőt gyilkosság lett belőle. De erről majd később. Egy királyi udvarban nyüzsögnek az udvarhölgyek, akiknek munkaköri előírásában szerepel, hogy a trónörökös királyfit be kell vezetniük a szerelem művészetébe, hogy a politikai okokból kiválasztott menyasszony meghódítása később ne jelentsen számukra nehezen megoldható problémát. Ugyanez a bölcsesség vezetett arra, hogy a trónörökös egy tartományt kapott gyakorló terepként azért, hogy beletanuljon a kormányzás tudományába. A mi esetünkben a jövődöbéli II. Endre éppen az akkor a magyar koronához tartozó Galíciában edzett, és annyira tetszett neki Galícia, hogy a megtartásáért több, de sikertelen hadjáratot vezetett.

Ez a logikus gyakorlat világszerte elterjedt volt. A francia trónörökös Dophiné tartományban gyakorolta a királyi mesterséget, ezért hívták a trónörökösöt dophinnek. Az aktuális angol királynő (2013–mat írunk) fia most is walesi herceg, aki ezt a rangot annyira komolyan vette, hogy megtanult walesiül, pedig az idegen nyelv tanulása nem erőssége az angoloknak. Sőt modern példával élve az SZKP első titkára sokszor valamilyen területen (oblaszty, vagy akár reszpublika) volt párttitkár.

Bánk karrierje pontosan nyomon követhető a hivatalos iratok alapján, és nem volt ő olyan fontos figura, hogy miatta hamisítottak volna okleveleket. 1211-ben az ország nádora volt, majd leváltották, de aligha azért, mert megölte a királynőt. A királynőgyilkosság megtorlása alighanem nem hivatalvesztést von maga után. Az egyik összeesküvőt szappannal síkosított kihegyezett karóba húzták mint gyilkost. Ő volt Péter, aki mint Petúr bán Katonánál is szerepel. 1216 Bánk után ismét nádor és a dunántúli országrész bánja. A bán rang a horvátból került hozzánk. Eredetileg az avar „baján” király névből származik. Amikor a magyar király a szentföldre ment, Bánkra bízta az ország irányítását. Amikor a sikertelen Júdeai kalandból II. Endre hazatért a sok panasz miatt a király ismét megfosztotta tisztségétől, de 1221-ben ismét mint országbíróval találkozunk vele. Egy évvel később, 1222-ben a híres Aranybullában történik utoljára róla említés. Lehet, hogy meghalt, de az is lehet, hogy visszavonult a közélettől, és ezért nem szerepel az oklevelekben. Ennyit sikerült kideríteni róla.

Az orosz évkönyvek mint kéjsóvár zsarnokot írják le Bánkot a magyar hadsereg ideiglenes Galíciai tartózkodása alatti viselkedése miatt, és antikrisztusnak nevezték. „Kínozta a bojárokat és az egyszerű polgárokat és kéjsóvársága nem ismert határokat. Megbecselenítette a nőket, az apácákat és a papok feleségeit”. Ezek a szövegek 1204 után születtek, amikor a keresztések elfoglalták Bizáncot, és a pravoszlávok gyűlölete még jobban felizzott, miután

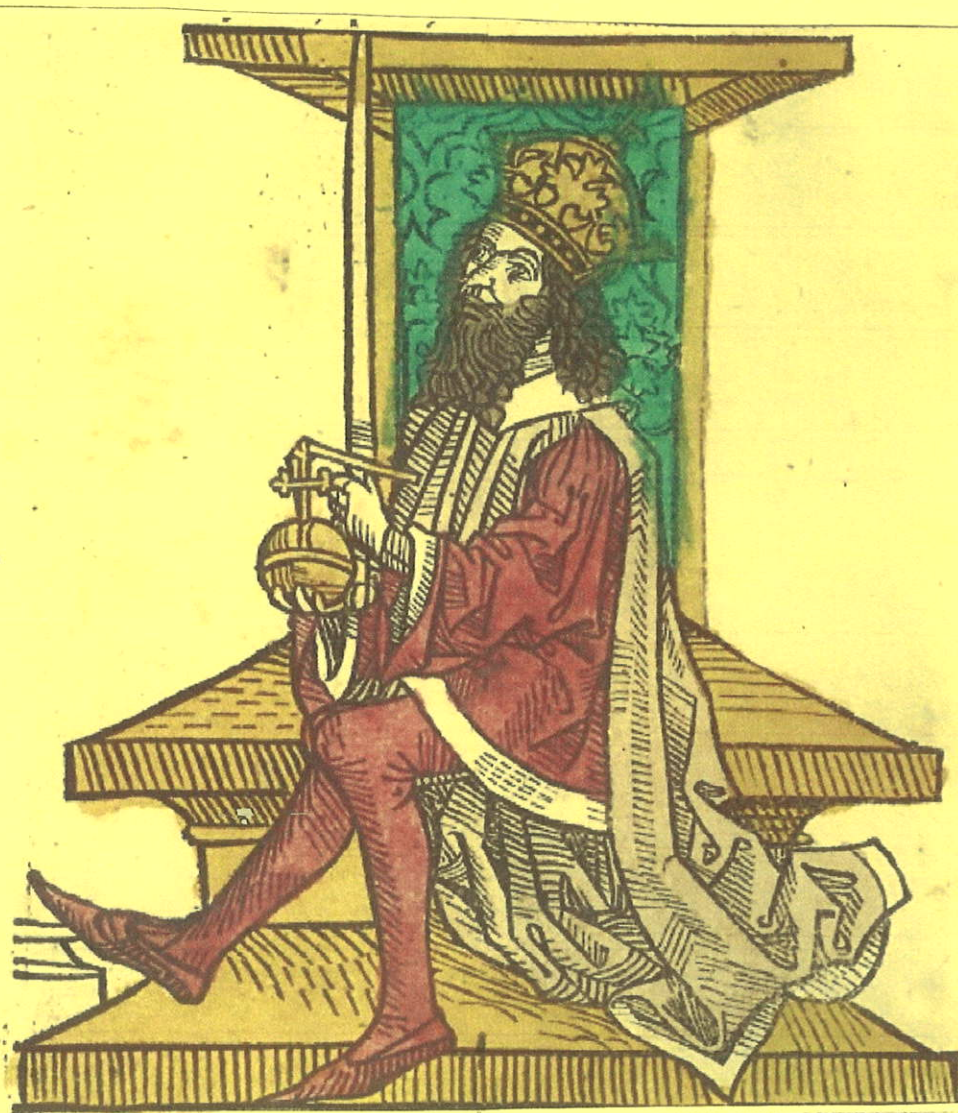
Konstantinápolyban megalakult a Latin királyság a 4. Keresztes Háború egyetlen eredményeként. Görög-katolikus körökben, amint azt Hajdudorogon hallottam még mindig latinoknak hívják a római katolikusokat. Az orosz klérus akkor még nem gondolt arra, hogy ebből nagy propoganda lözongot lehet kreálni: Két Róma volt, -Róma és Konstantinápoly - mindkettő megbukott, a harmadik Moszkva lett, negyedik pedig sohasem lesz. Ez az ötlet később, akkor merült fel, amikor a törökök véglegesen meghódították Konstantinápolyt és országuk fővárosává tették, Sztambul néven.

Ez a Galícia és Volhínia sohasem lett nem csatlakozott Magyarországhoz, hanem lengyel tartomány lett. A kiürült területre, mint vákumos helyre, betelepültek a pogány litvánok és az Európán átvonuló keresztlers hadak által üldözött zsidók. A keresztiesek, akik Jeruzsálem felszabadítására indulván, Krisztus kereszthalálát már előre meg akarták bosszulni a Rajna mentén élő zsidókon. Jogosnak tartották, hogy velük fizetessék meg a drága utiköltséget. A velencei flotta sem szállította ingyen a „Krisztus koporsójért” induló lovagokat.

Ez az óriási Galícia-Volhínia terület az egyesült Lengyelország és Litvánia része lett, és Európa legnagyobb területű országává vált. Galícia a XVIII. században, Mária Terézia uralkodása alatt az osztrák birodalom része lett Galitzien és Lodomerien néven, de sohasem került magyar fennhatóság alá. A lengyel, illetve orosz fennhatóság alatt maradt, és az onnan Magyarországra áttelepült zsidókat galiciánereknek csúfolták, megkülönbözendő a „civilizált” cseh, illetve morva területről érkezököktől, illetve az árpádkorból, vagy akár a római korból itt maradt zsidóktól. A Galiciáról szóló magyar katonanóták arról tudósítanak, hogy Galícia a Kárpátoktól északra sík, hadszíntérnek kiválóan alkalmas terület, és az I. Világháborús csaták itt zajlottak. A lengyel síkságon áramlottak oda-vissza, keletről nyugatra a hadseregek minden európai háborúban.

Időnként kitellik, hogy nyelvészkedjünk egy kicsit. (Akit ez nem érdekel, átugorhatja az összes többivel együtt). Európának két végén van Galícia, Lengyelországban és Spanyolországban. Volt olyan elmélet, hogy a kelták, latin nevükön a gallok, keletről jöven, két helyen elpötytyentették nevüket. Ez a kézenfekvő elmélet most már elavultnak tekinthető. A Lengyelországi Galícia, történelmi nevén oroszul Gálícs, magyarul Gácsország, a kopár, „golij” szóra vezethető vissza, mint például a Pilis helységnév, ami megfelel a mai orosz „plesivj” szónak, ami a középkori pilises szóban is feltűnik a katolikus szerzetesek kopaszra nyírt fejük búbjára utalva. A spanyolországbeli Galícia viszont a kelták latin nevéből származik. Közneveltség tárgya, amikor az afrikai francia gyarmaton tanuló néger nebuló mondja a tankönyvben tanultak szerint: „őseink a gallok”. A kelták valóban a mai Franciaország területén éltek, de a mai franciáknak a szótár szerint több közük van a germán frankokhoz. A 1871-es németektől elszenvedett megsemmisítő vereség után a köztársasági francia kulturális kormányzat nem szívesen utalt a germán frankokra, mert ez a gyűlölt németekre emlékeztetett volna.

II.ENDRE (ANDRÁS) ÖZVEGY KIRÁLY
GERTRUDIS NEM SOKÁIG BÁNKÓDÓ
VOLT HITVESE

Miután Bánkról megtudtunk mindent, amit tudni lehet, térjünk át Gertrudis királynőre. Gertrudis 1185-ben született az Andechs von Merán másodosztályú arisztokrata családból, a Német Nemzet Szent Római Birodalom istenháta mögötti délkeleti csücskén, valahol a mai Szlovénia, vagy a horvát Isztriai félsziget területén, mert ez akkor a Birodalom része volt. A meránia szó a német *meer* (tenger) latinosított formája. A nő 1203-ban ment férjhez a jövődöbéli II. Endre királyfihoz, aki akkor még harcban állt uralkodó édestestvérevel, Imrével a magyar trónért. Imre király megérezte Gertrudis erőszakos természetét, ami talán (ne elemezzünk régen elporladt lelkeket) kisebbségi érzésnek volt betudható, mert ő a nagy Német-Római birodalom legszélső csücskéből származott, de és Imre király és Gertrudis férje, Endre híres francia hercegi család leszármazottja volt. A rövidéletű Imre király mindenestre sógornőjét, öccse feleségét, Ausztriába száműzte. Imre király elhunytával Endre király, Gertrudis pedig királynő lett. Magasabb polcra került, mint valaha is remélte.

Rokonait, mint minden királynéknak magához hívta és zsíros álláshoz juttatta. Jegyezzük meg, hogy kivétel nélkül minden magyar király külföldi, arisztokrata családból, vagy egyenesen hercegi családból nősült és az ara hozta magával egész pereputtyát. Anonymus, ha minden igaz, II. Endre apjának, III. Bélának volt „névtelen” néven híressé vált jegyzője, azt írta ezidőtájt gesztájában, hogy „a rómaiak legelnek Magyarország javaiból”. Anonymus azzal dicsekedhet, hogy az őt ábrázoló szobor Rodin vésőjére méltó, a századvégi sok szobor legkiválóbbja. Az arcát beborító csukja szellemesen utal a pap nevére: Anonymus a Rómaiakon persze a Német-Római birodalomból jött németeket kell érteni. A *Gesta Hungarorum* keletkezésének időpontjában senki sem lehet biztos, mert Anonymus el nem ítéltétrehánysággal azt írta, hogy ő az istenben boldogult Béla király tisztségviselője volt. No de melyiknek? Volt belőlük vagy négy. A tudós szakemberek azóta is vitatkoznak, melyik Béláról van szó? A legtöbben III. Bélára tippelnek, tehát a geszta az általunk tárgyalt időben keletkezett. A datálást az is nehezíti, hogy a honfoglalás, amiről a *Gesta* szövege szól, az összes Béla előtt évszázadokkal történt. Egy korunkbeli történész (H. Balázs Éva), nem okulva Anonymus felületességéből, egyik könyvének azt a címet adta: „az Elmúlt századforduló...stb, stb.” Hál’ istennek a szövegből kiderül, hogy a XVIII. és XIX. század fordulójáról van szó. De azóta volt még egy századforduló!

Gertrudis királyné házasságuk tíz éve alatt öt gyermeket szült férjének. Saját öccsének kieroszakolta a kalocsai érseki stallumot, és az ezt ellenőrizni küldött pápai legátust is megagitálta, hogy hagyja jóvá a teljesen szabálytalan kinevezést. Gyermekai között volt II. Endre utódja a trónon, IV. Béla, aki a tatárjárás utáni rekonstrukciós program végrehajtása miatt lett híres, valamint Erzsébetet, aki egy német herceghez ment férjhez, és erkölcsös életmódja, valamint jótekonkodása miatt kiérdemelte a szent nevet. Mint ilyen, egy volt az öt árpádházi szentek egyike közül. (István, Imre, László, Margit, Erzsébet) Hogy

öt szent, vagy is egy Nóbeldíjnak megfelelő keresztény kitüntetett sok vagy kevés egy uralkodói családból, azt a tárgykör avatott szakértői tudnák megmondani, akik közé én nem tartozom,

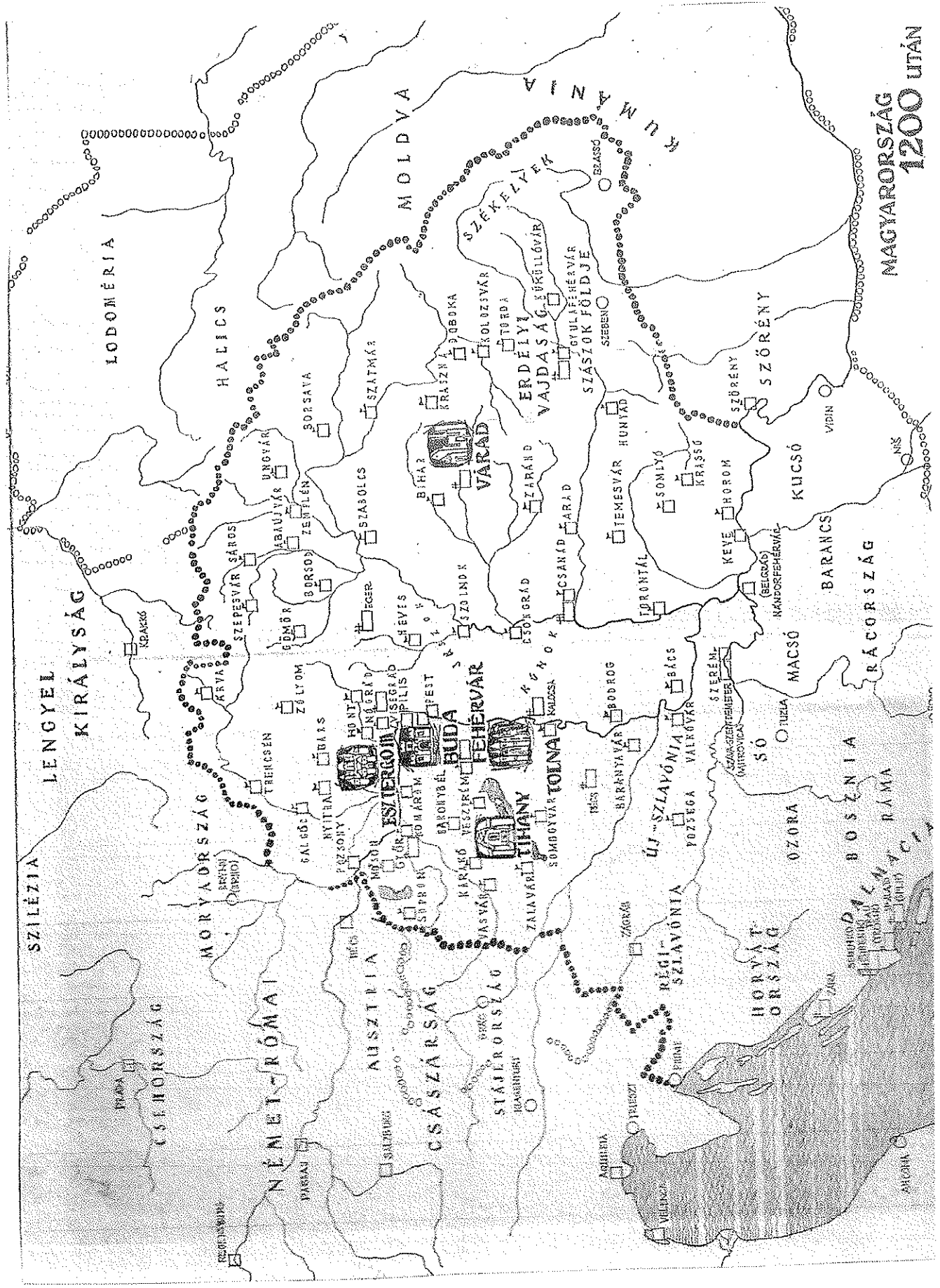
Minden forrás napra pontosan tudja, hogy és mikor ölték meg Gertrudist. Ez természetes, mert egy királyné meggyilkolása világrengető, címlapra kívánczó szenzáció. A mai tudásunk szerint a gyilkosságnak csupán politikai okai voltak. A magyar főurak rühellték e német királynő rokonainak nyomulását. Egyik öccse például mint láttuk, kalocsai érsek lett, anélkül, hogy a kánonjogban előírt feltételeknek megfelelt volna. Ez sértette az összeesküvő főurak nemzeti és, nem mellékesen, anyagi érdekeit is. Kihasználva az időt, amikor Endre király éppen külföldön (Galíciában) hadakozik, megtudták, hogy a királynő a pilisi erdőben vadászkodik és éjszaka sátrában lekaszabták. A helyszíni tudósítások szerint először levágták könyörgésre emelt karjait, majd egész testét feldarabolták gyermekei szemeláttára. 28 éves volt a jobb sorsra érdemes német hölgy.

Bánkné hűtlenkedése a gyilkossággal kapcsolatban nem került szóba.. Bánkné önagysága hűtlenkedésén, ha valóban megtörtént nem lehet csodálkozni. Férje nagyon elfoglalt állami főtisztviselő volt, aki folyton kiszálláson volt, külföldön hadakozott, és, mint olvastuk, nem is volt egy hűséges típus. Sorsa olyan volt, mint Karenyin öméltóssága feleségéé. Anna is talált magának egy Vronszkijt. Bánkné a mese szerint a királynő öccsét szemelte ki (vagy fordítva, ki tudja? Tekintve a korkülönbséget inkább Frau Bánk tűnik csábítónak), de a rang nem számít. A vége ugyanaz. A MÁV ebben az elmaradott országban még nem üzemeltetett vonatot, de a Tisza már akkor is folyt. Itt végezte a hűtlen lett, vagy hűtlennek vélt asszony.

A felesége gyász hírére hazarobogó király az egyik tettet kivégeztette, de nagyobb nyomozást nem folytatott. Maga is érezte, hogy a német virsaft bántja a nemesség csőrét. A király még abban az évben levetette fekete gyászruháját és újra megnősült, elvette a Gertrudisnál sokkal magasabb státuszú, Konstantinápolyban uralkodó latin császár lányát, Jolánt. Ez azért is hasznos volt számára, mert annak idején megígérte apjának, III. Bélának, hogy részt vesz az ismét török kézre került Jeruzsálem felszabadításában. Az erre szánt örökséget Endre ugyan eltékozolta, de mégis 1217-ben el is indult a Szentföldre és távolléte idején országát kedves hívére, Bánk nádorra hagyta. A király abban reménykedett, hogy nagy katonai sikerek után ő nyeri majd el a bizánci trónust. Megostromolta Akkó városát, de nem járt sikerrel, Nincs szégyenleni valója. Sok évszázaddal később egy nagyobb stratégia, Napoleon is kudarcot vallott ugyanezen vár elfoglalásával, pedig az erőd védelmének akkori parancsnoka az angol tiszt volt, akit Napoleon ismert, mert évfolyamtársa volt a francia katonai főiskolán. Én is voltam az akkói keresztvárában. Az évszázadok óta elhagyott vár lovagtermében nyüzsögtek a denevérek. Nem csoda, hogy a magyar keresztés vitézek hátra arcot csináltak. A hadi sikerek Endrénél is elmaradtak, lehet, hogy az ijesztő denevérek miatt, és a király diadalok nélkül

kullogott haza. Nemeskürty István azt írta, hogy a szintén katasztrófával végződött doni csata előtt magyar hadsereg ennél messzebbre még sohasem járt, és értelemszerűen nem is szenvedhetett vereséget.

A királyné meggyilkolását először egy német krónika hozta összefüggésbe madame Bánk feltételezett hűtlenkedésével, és ezen alapul a többi pikáns feldolgozás, amelyik első darabja már 1574 ben megjelent. Ezután a mi Katona Józsefünk pályázott sikertelenül ezzel a sztorival különböző pályázatokra, majd Grillparzer írt belőle drámát, amelyik Katona darabja után, 1830-ban jelent meg Bécsben. Látjuk, hogy a pikáns pletykák, nem csak a bulvársajtót hízlalják kövérré, hanem helyet követelnek maguknak a nemzeti irodalom dóroszlopos panteonjában is. A drámaírók parcellájában még sok üres hely van.

MAGYARORSZÁG
1200 UTÁN

LODOMÉRIA

LENGYEL
KIRÁLYSÁG

SZILÉZIA

CSEHORSZÁG

MORVAORSZÁG

NÉMET-RÓMAI
CSÁSZÁRSÁG

AUSZTRIA

STÁJERORSZÁG

ÚJ-SZLÁVIA

RÉGI-SZLÁVIA

HORTHY-
ORSZÁG

BOSZNIA

ÓZORA

RÁCORSZÁG

BARANCS

KUCSÓ

SZÓRENY

SZÓRENY

SZÉKELYEK

ERDÉLYI
VAJDASÁG

MOLDVA

HALICS

LODOMÉRIA

SZÉPESVÁR

SÁRDOS

ABONY

UNGYÁR

SORSAVA

SZABOLCS

SZÁTMÁR

BÍHAR

VARAD

KRÁSZNA

ERDELYI

VAJDASÁG

SZÁSZOK FÖLDJE

GYULAFEHÉRVÁR

SZÉBENO

HUNTAD

TEMESVÁR

SOMLYÓ

KRÁSZÓ

KEVE

HOROM

VIHIN

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ

RENYÉSZ